

MIKROREGIONÁLNE ZDRUŽENIA OBCÍ AKO JEDNA Z MOŽNOSTÍ ROZVOJA VIDIECKYCH SÍDEL V KONTEXTE ICH TRANSFORMÁCIE

Beáta PUSTÁ¹

Abstract: *In the contribution we deal with the transformation of rural communities in the context of their development as well as with the micro-regional associations of municipalities, reasons for their establishment, spatial distribution of micro-regions in the Slovak republic and with the importance of these associations. The aim of this contribution is to describe micro-regional associations of municipalities and to evaluate their spatial distribution in Slovakia.*

Key words: *transformation, micro-region, development*

ÚVOD

Z historického hľadiska je zjavné, že postavenie a možnosti rozvoja vidieckeho priestoru sa neustále menili. V 80. rokoch 20. storočia môžeme hovoriť o prechode z rurálnej spoločnosti s tradičnou sociálnou štruktúrou založenou na poľnohospodárstve k urbánnej spoločnosti. V tomto období podiel mestského obyvateľstva prvýkrát prekročil úroveň 50%. V období socializmu môžeme hovoriť o centrálne riadenej spoločnosti, v ktorej obce a mestá nedisponovali skutočnou právnou subjektivitou. V roku 1989 došlo k rozpadu tohto centrálneho systému riadenia a k formovaniu novej sídelnej štruktúry. Najdôležitejšiu zmenu v súvislosti s postavením a rozvojom obcí však priniesla až následná reforma verejnej správy v období rokov 1999-2006.

TRANSFORMÁCIA VIDIECKYCH SÍDEL SR

Štruktúra osídlenia ako aj postavenie a kompetencie obcí sa v priebehu času neustále menia a prispôbujú novým podmienkam. Na tieto zmeny reaguje aj inštitucionálne zabezpečenie verejnej správy. Práve v tejto súvislosti môžeme v období socializmu hovoriť o centrálne riadenej spoločnosti, v ktorej obce a mestá nedisponovali právnou subjektivitou. Vidiecke sídla podliehali procesu integrácie, ktorý mal charakter direktívneho zlučovania obcí alebo ich pripájanie k mestám. Následné formovanie novej sídelnej štruktúry bolo ovplyvnené rozpadom tohto centrálneho systému riadenia v roku 1989. V tomto období Slovensko podstúpilo viacero zmien. Išlo o zmeny, ktoré sa netýkali len oblasti organizácie štátu, ale aj politiky a ekonomiky. Z hľadiska politiky môžeme hovoriť o prechode z totalitného režimu na demokratický, v oblasti ekonomiky došlo k transformácii z centrálne riadenej na trhovú ekonomiku. Obce v tomto období prechádzali opačným procesom ako v období socializmu a obdobie integrácie obcí bolo nahradené obdobím ich odčleňovania od strediskových obcí alebo miest, teda obdobím dezintegrácie.

1 *RNDr. Beáta Pustá, Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita, Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov, e. mail: beata.pusta@gmail.com*

Najintenzívnejšou zmenou pre obce však bola reforma verejnej správy v rokoch 1999-2006, prostredníctvom ktorej obce získali skutočnú právnu subjektivitu a ich kompetencie boli prenesené na lokálnu úroveň. K hlavným dokumentom, ktoré boli prijaté vládou Slovenskej republiky v súvislosti s touto problematikou patrili: *Stratégia reformy verejnej správy*, *Koncepcia decentralizácie a modernizácie verejnej správy* a *Projekt decentralizácie verejnej správy na roky 2003 – 2006*. *Stratégia reformy verejnej správy* predstavuje dokument, obsahujúci zásady usporiadania verejnej správy a zásady ďalších koncepcií, napr. reformu vzdelávania, reformu verejných financií a podobne, nevyhnutné pre realizáciu komplexnej reformy verejnej správy. *Koncepcia decentralizácie a modernizácie verejnej správy* súvisela s vytvorením vyšších územných celkov. Tie boli zriadené Zákonom NR SR č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov. *Projekt decentralizácie verejnej správy na roky 2003 – 2006* súvisel s presunom právomocí, ale aj zodpovedností na obce a s posilnením postavenia miestnej samosprávy. Cieľom navrhovanej zmeny bolo posilniť pôsobenie komunálnej správy vo vidieckych oblastiach a tým zabezpečiť rýchlejší rozvoj vidieka. Dosiahnutie tohto cieľa je podľa Komunálnej reformy (2005) možné štyrmi spôsobmi, a to: plošným zlučovaním obcí, vytvorením združenia, zväzu obcí, medziobecnou spoluprácou alebo kombináciou zlučovania obcí a medziobecné spolupráce.

S prenosom kompetencií na lokálnu úroveň však obciam pribudlo aj mnoho problémov. Sú to jednak problémy týkajúce sa ľudského potenciálu, ale aj ekonomické, bytové problémy, problémy v oblasti zdravotníctva, sociálnych služieb a pod. V dôsledku toho začal narastať počet problémových sídel s nepriaznivými predpokladmi ďalšieho rozvoja. V súvislosti s prenosom kompetencií na lokálnu úroveň a so snahou obcí riešiť vzniknuté problémy, sa zároveň výrazne zvýšila potreba spolupráce vidieckych sídel s cieľom zlepšiť svoje možnosti pri riešení aktuálnych problémov a problémov súvisiacich so svojím rozvojom. Jednou z foriem tejto spolupráce sú aj mikroregionálne združenia obcí.

MIKROREGIONÁLNE ZDRUŽENIA OBCÍ

Termín mikroregión (v zmysle mikroregionálneho združenia obcí) sa dnes používa pomerne často, napriek tomu nebol doteraz jednoznačne definovaný. V nasledujúcej časti príspevku uvádzame vymedzenie pojmu mikroregionálne združenie obcí, dôvody vzniku a význam týchto združení.

Spišiak (1999 in *Gajdoš* 2004) definuje mikroregión ako základnú geografickú jednotku so spoločnou ekonomickou, sociálno-kultúrnou a v neposlednom rade aj environmentálnou problematikou, ktorá je schopná vytvoriť vlastný identický rozvojový program na báze využitia miestnych zdrojov a inovatívnych postupov.

Krnáč (2004) vymedzuje mikroregión ako inštitúciu s vlastnou organizačnou štruktúrou, v ktorej je združených niekoľko obcí spojených ekonomicky alebo geograficky, aby spoločne riešili určité nadobecné problémy alebo plánovali svoj rozvoj. Združenia obcí mikroregiónu majú charakter dobrovoľných nepolitických záujmových združení právnických subjektov alebo občianskych združení.

Slovenská agentúra životného prostredia (SAŽP) chápe pod pojmom mikroregión geograficky ohraničené územie, ktoré má spoločné charakteristiky (prírodné, demografické, historické, kultúrne a pod.).

DÔVODY VZNIKU A VÝZNAM MIKROREGIONÁLNYCH ZDRUŽENÍ OBCÍ

Súčasná európska regionálna politika je založená na systéme operačných programov, fondov, grantových schém a projektov. Tento systém je však pre malé obce pomerne zložitý. Práve z tohto dôvodu sa účelným riešením stáva združovanie obcí do väčšieho celku a vytváranie mikroregiónov, respektíve mikroregionálnych združení obcí.

Michaeli a Kandráčová (1997) zastávajú názor, že združovanie obcí do mikroregiónov je vhodné pre spoločné presadzovanie záujmov a zámerov s cieľom dosiahnuť žiaduce zmeny vo všetkých obciach určitého priestoru a je pozitívnym trendom prebiehajúcim vo vidieckom priestore. Prostredníctvom spoločne vypracovávaných programov podporujú mikroregióny endogénny regionálny rozvoj na základe mobilizovania endogénnych a následne i exogénnych faktorov, pričom posilňovanie kvalifikácie a inovačných možností takýchto malých regiónov vychádza z rozvoja ich kultúry, tradícií a identity.

Dôvody, ktoré podmieňujú vznik jednotlivých mikroregiónov, sú podľa *Labounkovej* (2004) rôzne. V minulosti vznikali predovšetkým monotematicky zamerané mikroregióny, ktoré väčšinou po splnení účelu, pre ktorý bol mikroregión vytvorený, nepokračovali v ďalšej spolupráci. Naopak, niektoré mikroregióny na základoch spolupráce založenej na jednorazovej úlohe postavili ďalšiu spoluprácu a komplexný rozvoj mikroregiónu.

Práve mikroregionálne zoskupenia obcí by podľa *Gajdoša* (2007) mohli vytvárať podmienky k prežitiu i veľmi malých obcí, ktoré z hľadiska nízkeho počtu obyvateľov nemôžu plniť ani základné potreby sociálnej organizácie spoločenstva.

Mikroregionálne združenia obcí sa ako forma medziobecnej spolupráce postupne stávajú prirodzenou súčasťou fungovania väčšiny obcí. Poukazuje na to aj *Gajdoš* (2006), ktorý túto spoluprácu považuje za najvhodnejšiu formu riešenia problémov obcí a rozvoja medzisídelnej regionalizácie. Spolupráca je podľa autora najčastejšie zameraná na budovanie infraštruktúry, na kultúrne a spoločenské akcie pre obyvateľov obcí, športové aktivity, rozvoj cestovného ruchu a turistiky, riešenie problémov so skládkami tuhého komunálneho odpadu a ďalšie.

Význam mikroregionálnych združení obcí môžeme vo všeobecnosti vidieť v tom, že v dôsledku prenosu kompetencií na lokálnu úroveň sa obce začali intenzívnejšie stretávať s mnohými problémami. V súvislosti s prenosom kompetencií a so snahou obcí riešiť vzniknuté problémy sa zároveň výrazne zvýšila potreba spolupráce vidieckych sídel s cieľom zlepšiť svoje možnosti pre riešenie aktuálnych problémov a problémov súvisiacich s rozvojom.

Vznik týchto združení súvisí aj so skutočnosťou, že v súčasných podmienkach dokáže len málo obcí zabezpečiť celú škálu služieb a propagáciu svojho územia. Zoskupovanie obcí a miest do mikroregiónov preto predstavuje efektívne riešenie, ktoré môže prispieť k zvýšeniu kvality života na vidieku.

PROBLEMATIKA MIKROREGIÓNŮV V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A ICH PRIESTOROVÉ ROZLOŽENIE

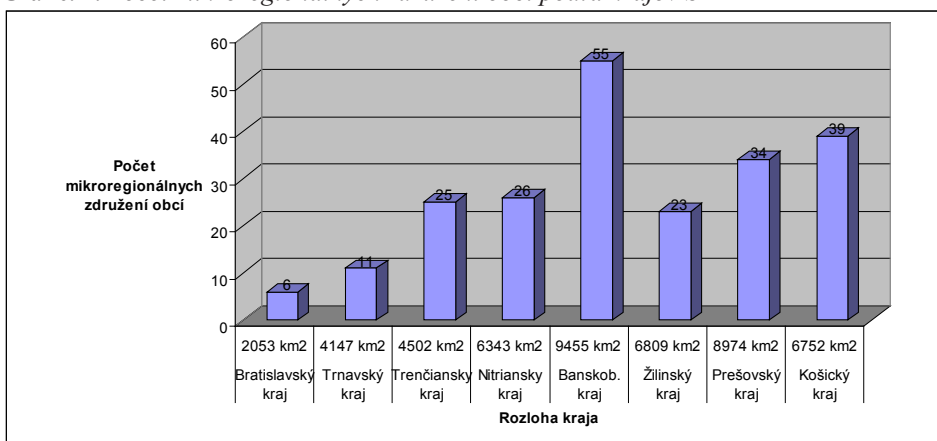
Mikroregionálne združenia obcí na Slovensku sú podľa SAŽP registrované na Ministerstve vnútra SR alebo na príslušných krajských úradoch (KÚ). Registrovanie týchto združení na Ministerstve vnútra SR, sekcii verejnej správy, odbore všeobecnej vnútornej správy je realizované v zmysle zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov

v znení neskorších predpisov ako občianskych združení. V prípade registrácie mikroregionálnych združení obcí na krajských úradoch (KÚ), odboroch všeobecnej vnútornej správy v Registri záujmových združení právnických osôb, k tejto registrácii dochádza v zmysle § 20b-f zákona SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov ako združení obcí a v zmysle § 20i ods. 2 zákona 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka v platnom znení ako záujmových združení právnických osôb.

Prvé mikroregionálne združenia obcí na Slovensku začali vznikať začiatkom 90. rokov 20. storočia. V súvislosti so vznikom, registráciou a vedením databázy mikroregionálnych združení obcí v Slovenskej republike sa ako problematická v súčasnej dobe javí absencia centrálného registra týchto združení. Sčasti sa touto problematikou v posledných rokoch zaoberá Slovenská agentúra životného prostredia, Centrum tvorby krajiny, ktorá sa usiluje viesť databázu týchto združení pre potreby Programu obnovy dediny (POD). Podľa SAŽP je udržiavanie tejto databázy problematické z dôvodu, že záujmové združenia právnických osôb nemajú povinnosť informovať krajské úrady o činnosti, resp. o zmenách členskej základne. Dalším dôvodom je aj fakt, že nie všetky krajské úrady poskytli k názvu záujmového združenia aj obce, ktoré doň patria. V prípade mikroregionálnych združení obcí registrovaných na MV SR v zmysle občianskych združení nie sú v registri uvedené obce patriace do daného združenia.

V nasledujúcej časti príspevku sa venujeme problematike priestorového rozloženia mikroregionálnych združení obcí v Slovenskej republike. Pre vypracovanie tejto časti príspevku sme ako základnú údajovú databázu použili práve údaje o počte mikroregionálnych združení obcí v jednotlivých krajoch SR podľa Slovenskej agentúry životného prostredia. V mape č. 1 je znázornených 219 mikroregiónov Slovenskej republiky prislúchajúcich jednotlivým krajom. Podľa spomínanej databázy sú obce v Bratislavskom kraji zoskupené do 6 mikroregiónov, v Nitrianskom kraji do 26, v Trnavskom do 11, v Žilinskom do 23, v Trenčianskom do 25, v Banskobystrickom do 55, v Prešovskom do 34 a v Košickom kraji do 39 mikroregiónov.

Graf č. 1: Počet mikroregionálnych združení obcí podľa krajov SR

Zdroj: Štatistický úrad SR, SAŽP, vlastné spracovanie

V nižšie uvedenej tabuľke č.1 môžeme vidieť prehľad a podklady pre komparáciu jednotlivých krajov Slovenskej republiky s príslušným počtom mikroregiónov. Vzhľadom na rozlohu 9455 km² môžeme konštatovať, že najväčším krajom SR je Banskobystrický kraj, ktorému prislúcha aj najväčší počet mikroregiónov, a to 55. Naopak, najmenší počet mikroregionálnych združení obcí prináleží Bratislavskému kraju.

Tab.1: *Komparácia krajov SR z hľadiska rozlohy, počtu obyvateľov, počtu obcí a počtu mikroregiónov*

Kraj	Rozloha kraja	Počet obyvateľov	Počet obcí	Počet mikroregiónov
Bratislavský kraj	2 053 km ²	616 578	73	6
Trnavský kraj	4 147 km ²	559 934	251	11
Trenčiansky kraj	4 502 km ²	599 859	276	25
Nitriansky kraj	6 343 km ²	706 375	354	26
Banskobystrický kraj	9 455 km ²	653 697	516	55
Žilinský kraj	6 809 km ²	696 347	315	23
Prešovský kraj	8 974 km ²	803 955	666	34
Košický kraj	6 752 km ²	775 509	440	39

Zdroj: Štatistický úrad SR, SAŽP, vlastné spracovanie

ZÁVER

V závere môžeme konštatovať, že pod pojmom mikroregionálne združenie obcí chápeme dobrovoľné združenie niekoľkých obcí zoskupených za účelom riešenia spoločných problémov alebo za účelom rozvoja územia, ktorého sú členské obce súčasťou. Ide o inštitúciu, ktorá disponuje vlastnou organizačnou štruktúrou. Samotný význam mikroregionálnych združení obcí ako aj význam procesu združovania obcí do mikroregiónov môžeme vidieť v tom, že vytvorené združenie poskytuje obciam možnosť dosiahnuť požadované záujmy a zmeny vedúce k rozvoju územia. Význam vzniku týchto združení vzrástol s prenosom samosprávnych kompetencií na obce a mestá v dôsledku čoho sa zvýšila potreba kooperácie a spolupráce hlavne medzi malými a ekonomicky slabými obcami.

V súvislosti s rozvojom vidieckych sídel v kontexte ich transformácie môžeme zhodnotiť, že vidiecke sídla Slovenskej republiky majú v súčasných podmienkach viac príležitostí pre svoj rozvoj ako v období pred rokom 1989.

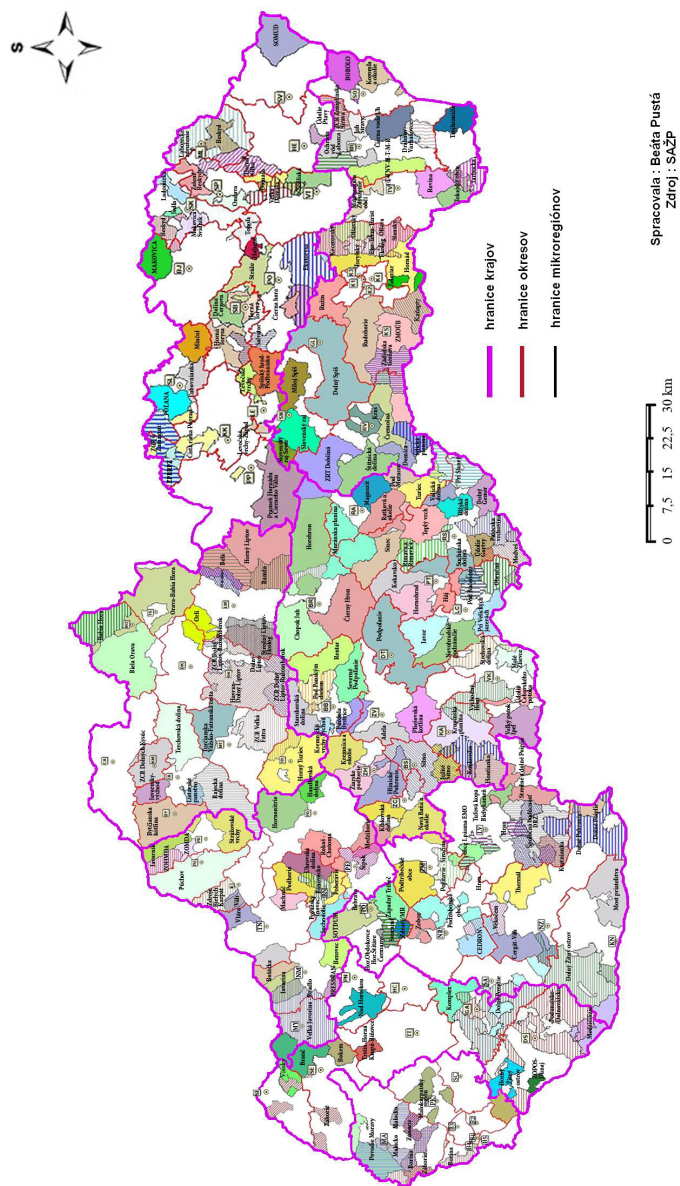
Pri hodnotení priestorového rozloženia mikroregionálnych združení obcí SR sme dospeli k záveru, že najväčší počet týchto združení je sústredených v Banskobystrickom kraji, Košickom a Prešovskom kraji, naopak, najmenej mikroregiónov je lokalizovaných v Bratislavskom a Trnavskom kraji.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- BINEK, J. (2005): Problémy venkovských obcí – realita a vnímaní. In: VIII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Klímová, V. – Vystupil, J. ed. Brno: MU, ESF, 2005, s. 23-29.
- DANGLOVÁ, O. (2006): Slovenský vidiek, bariéry a perspektívy rozvoja, Ústav etnológie SAV, Bratislava, 2006
- DANGLOVÁ, O. A KOL. (2005): Vidiek v procese transformácie, Ústav etnológie SAV, Bratislava, 2005

Mapa č. 1: Mikroregionálne združenia obcí na Slovensku

MIKROREGIONÁLNE ZDRUŽENIA OBCÍ NA SLOVENSKU

- GAJDOŠ, P. (2004): Typológia regionálnej diferenciácie SR. In: Regionálny rozvoj Slovenska. Východiská a súčasný stav. Faltán, L., Pašiak, J. Bratislava, 2004, s. 54 - 78.
- GAJDOŠ, P. (2006): Potenciály, zdroje a bariéry rozvoja vidieckych obcí na Slovensku (na príklade vybraných okresov Slovenska). In: Obecné noviny, 2006, roč. 16, č. 35-36, s. 14-17.
- GAJDOŠ, P. (2007): Trendy sídelno-regionálneho rozvoja Slovenska ako rozvojové bariéry, Trendy regionálneho a miestneho rozvoja na Slovensku, Bratislava: Ústav etnológie SAV: Centrum pre európsku politiku: Nitra: Katedra etnológie a etnomuzikológie, 2007, s. 33-51.
- KLAMÁR, R. (2007): Strategické plánovanie rozvoja mikroregiónu Ptava. Geografické práce č. 12, FHPV PU, Prešov, 2007
- KOREC, P. (2005): Regionálny rozvoj Slovenska v rokoch 1989-2004, Geografka, Bratislava, 2008
- KRNÁČ, J. (2004): Inštitucionálne zabezpečenie regionálneho rozvoja v podmienkach Banskobystrického kraja, Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch, Bratislava, 2004, s. 52-65.
- LABOUNKOVÁ, V. (2004): Monitoring mikroregionů a rozvojových dokumentů mikroregionů. In: VII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Klímová, V. – Vystupil, J. ed. Brno: MU, ESF, 2004, s. 113-118.
- MICHAELI, E., KANDRÁČOVÁ, V. (1997): Mikrogeografia a rozvoj regiónov. In: Aktuálne problémy regionálneho rozvoja. Zborník z medzinárodnej konferencie IROMAR. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB, 1997, s. 325-335.
- NIŽŇANSKÝ, V. (2005): Decentralizácia na Slovensku. Bilancia nekonečného príbehu (1995-2005), Úrad vlády SR, Bratislava, 2005
- NIŽŇANSKÝ, V. (2006): Interview: Decentralizované Slovensko je jediným dlhodobou udržateľným riešením. Dostupné na: <http://www.euractiv.sk/regionalny-rozvoj/interview/interview-decentralizovane-slovensko-je-jediny-dlhodobou-udr>
- PARÍKOVÁ, M. (2006): Diferenciačné procesy lokálnych spoločností na Slovensku po roku 1989, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Katedra etnológie a kultúrnej antropológie, Bratislava, 2006.
- PAVLÍKOVÁ, G., MAŘÍKOVÁ, P., HEROVÁ, I. (2009): Součinnost obyvatel venkova jako faktor rozvoje. In: Regionální politika v ČR: efekty a nové výzvy. GaREP Publishing, Brno, 2009
- SLAVÍK, V. (2007): Verejná správa. Študijný materiál, Prírodovedecká fakulta UK, Bratislava, 2007
- STEJSKAL, J., KOVÁRNÍK, J. (2009): Regionální politika a její nástroje. Portál, Praha, 2009
- SVOBODOVÁ, H. (2009): Priority rozvoje venkovských obcí pohledem místních aktérů. In: Sborník příspěvků Region v rozvoji společnosti 2009. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Brno, 2009, s. 277- 282.
- ŠKULTÉTY, P. (2001): Základy verejnej správy, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, 2001
- TVRDOŇ, J. (2004): Analýza dopadov systémových zmien (po roku 1989) na regionálne disponibility. In: Faltán, L., Pašiak, J. Regionálny rozvoj Slovenska - východiská a súčasný stav. Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied. 2004, s. 17-50.

ZUBRICKÝ, G. (2005): Geografia vidieka 1. Geografika, Bratislava, 2005

Internetové zdroje

Ministerstvo vnútra SR : www.minv.sk (navštívené 10/2009)

Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR:

<http://www.build.gov.sk/mvrrsr/index.php?lang=sk&cat=0> (**navštívené 12/2009**)

Slovenská agentúra životného prostredia: www.sazp.sk (navštívené 09/2009)

MIKROREGIÓN Y SR (2008): dostupná na : <http://www.sazp.sk/mikroregiony/>
(navštívené 10/2010)

MIKROREGIÓN Y PODPORUJÚ REGIONÁLNY ROZVOJ (2000): dostupné na:
http://www.sazp.sk/slovak/novinky/akcie/sem/sem_sec.htm (navštívené 3/2010)

Dokumenty, zákony a iné

Komunálna reforma (2005). Materiál pre verejnú diskusiu.

Politika rozvoja vidieka 2007 – 2013. Dostupné na:

http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/index_sk.htm (navštívené 01/2010)

Program obnovy dediny. Aktualizácia na roky 2007-2013. Dostupné na:

<http://www.enviro.gov.sk/servlets/files/16739> (navštívené 11/2009)

<http://www.sazp.sk/slovak/struktura/cuper/pod2008/index.htm> (navštívené 11/2009)

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce. Dostupné na:

http://www.priateliazeme.sk/cepa/pdf/rozvoj_obce.pdf (navštívené 11/2009)

Zákon NR SR č. 369/1990 Z. z. o obecnom zriadení

Zákon NR SR č. 503/2001 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja

Zákon NR SR č. 231/1999 Z. z. o štátnej pomoci

MICRO-REGIONAL ASSOCIATIONS OF MUNICIPALITIES AS ONE OPTION OF THE DEVELOPMENT OF RURAL COMMUNITIES IN THE CONTEXT OF THEIR TRANSFORMATION

Summary

Micro-regional association of municipalities is a voluntary association of several municipalities grouped for the purpose of common problem solving or for the purpose of the development of the region in which the member municipalities are included. It is an institution with own organizational structure. The significance of micro-regional associations of municipalities as well as the importance of the process of their unification into micro-regions can be seen in the fact that the established association gives the municipalities an opportunity to achieve desired benefits and changes leading towards the development of the region. The importance of the formation of these associations has grown with the transfer of self-governing competences to municipalities, what in consequence increased the need for cooperation and partnership mainly among small and economically weak municipalities. In connection with the transformation of rural communities and their development we can also note that the rural communities of the Slovak republic have in recent conditions more opportunities for their development as they had in the era before 1989.

By the evaluation of spatial distribution of the micro-regions of the Slovak republic we can state that the highest number of micro-regions is concentrated in Banská Bystrica region, Košice region and Prešov region, and conversely, the lowest number of micro-regions is localized in Bratislava region and Trnava region.

Recenzovali: Prof. RNDr. Robert Ištók, PhD.
RNDr. Dáša Oremusová, PhD.